

Rozalia Roth/Pittoni – o fotografă legendară și o femeie admirabilă

Povești despre oameni buni

Getta Neumann

Unii vor recunoaște de îndată semnătura grațioasă Pittoni, alții au chiar în posesia lor fotografii de familie care poartă această semnătură, mulți știu că atelierul Pittoni a fost unul din cele mai cunoscute în Timișoara în perioada interbelică, dar puțini sunt cei care cunosc identitatea fotografei care a fost sufletul acestui studio foto. Am devenit curioasă când mi-am dat seama că a fost soția avocatului Otto Roth, personaj istoric celebru, guvernatorul Republicii Bănățene, liderul acelei tentative îndrăznețe de a constitui Banatul ca entitate politică multi-etnică autonomă. Un episod care a durat nici măcar patru luni – octombrie 1918 și februarie 1919, dar de mare însemnătate istorică. M-a preocupat prietenia insolită între Otto Roth, Dr. Petru Groza, omul politic arhicunoscut, și preotul greco-catolic Nicolae Brînzeu, dar voiam să aflu mai multe despre doamna elegantă, cu surâs fermecător, așa cum o vedeți în fotografia din 1936. Am descoperit povestea unei femei excepționale, a unui om bun, dar și a unor oameni buni din preajma ei.

Cum am dat de urmele ei? Maestrul Ladislau Roth, dirijorul Operei de Stat din Timișoara în primii săi ani de existență după al Doilea Război Mondial, îmi amintise că a cunoscut-o. Maestrul a împlinit în 6 iulie în acest an vârsta de 102 ani. L-am telefonat în Israel, mi-a răspuns, proaspăt și prezent, ca de fiecare dată. Sigur că își amintește de ea, a spus el, a cunoscut-o bine, familiile lor erau prietene, a fost o femeie frumoasă, simpatică și amabilă, cu un caracter ferm, știa ce voia. Urmașii sunt în Canada, dar a pierdut contactul cu ei. Unul din cei trei fii ai perechii Roth, Roland, cu soția Rodica, stau în Montreal. M-a îndemnat: „Încearcă să iei legătura cu ei, eu nu am numărul lor de telefon, nici adresa”.

Am găsit pe google anunțul de deces al medicului Roland Roth, unde era menționată soția îndoliată, Rodica. Numărul ei de telefon l-am găsit tot pe google. Mi-a răspuns o voce hotărâtă: Bonjour! Rodica, 91 de ani, mi-a povestit într-un iureș despre familie, despre Timișoara, București și Montreal, și despre Rozalia, cât de bună, inteligentă și formidabilă a fost. Așa am ajuns apoi să vorbesc și cu Hanna, văduva lui René Roth, fiul cel mai mic, căreia îi venea greu să vorbească despre vremurile de demult, fiindcă au fost nespuse de frumoase. Mi-au trimis cu generozitate, ea și copiii ei, fotografii și capitolele din memoriile lui René referitoare la părinții lui. Bazându-mă pe amintirile lui René, pe informațiile de la Rodica și Hanna, și pe alte surse, am încercat să reconstitui parcursul Rozaliei Roth, fotografă cu talent și o femeie extraordinară.

Rozalia, 1929

Rozalia Spitz, Rózsi pentru cei apropiați, s-a născut în 12 octombrie 1896, în Budapesta, sora ei Margaret (Margit) doi ani mai devreme, în 1894. Tatăl lor a murit la vârsta de 30 de ani de tuberculoză. Rózsi își amintea că îi săruta piciorușele, de teamă să nu o contamineze. După moartea lui, mama, Gizella, a cumpărat o prăvălie cu delicatături cașer, dar era prea bună la inimă, ca să fie o femeie de afaceri: jumătate din marfă a dăruit-o oamenilor săraci, iar cealaltă jumătate a fost furată de angajați, povestește nepotul ei, René. La 30 de ani s-a îmbolnăvit de endocardită, o inflamație a inimii, iar medicul a declarat că mai are doar câteva luni de zile de trăit. Doar dacă nu lucrează deloc și nu face niciun efort toată ziua, ar putea să o tragă câțiva ani.

Margit avea pe atunci 16 ani, Rózsi 14. Fetele au decis să facă tot ce pot pentru a-și menține mama în viață, o femeie despre care tot René urma să scrie că a fost „sufletul cel mai pur și bun pe care l-am întâlnit vreodată”. Au vândut deci prăvălia care nu era rentabilă, au abandonat școala și au început să lucreze. Sora cea mare a fost contabilă într-o bancă, iar Rózsi a renunțat la visul ei de a deveni medic și a intrat în ucenicie în renumitul studio foto Gajdusek în Budapesta. În această perioadă, fetele și-au schimbat numele Spitz în Pogány (păgân, în maghiară) pentru a se integra mai ușor în societatea maghiară. Margit s-a logodit, dar a rupt logodna în momentul în care viitorul ei soț i-a dat de înțeles că se așteaptă ca mama bolnavă să fie internată într-un sanatoriu.

Lenke și Kalman Jacobi

În atelierul foto, Rozalia a întâlnit o femeie tânără, Lenke Kovács Pittoni. Lenke se căsătorise foarte devreme cu un italian cu titlul nobiliar Il Cavaliere di Pittoni, care era pilot de curse. Un an după nuntă, contele a murit într-un accident de mașină, lăsând în urmă tânăra soție, deznădăjduită, fără voința de a mai trăi. Părinții ei, foarte înstăriți, au încercat să-i aline durerea prin călătorii de lux, dar fără succes. Au trimis-o la un stagiu în studioul foto Gajdusek, gândit ca un fel de terapie ocupațională, unde a întâlnit-o pe Rozalia. Fetele au legat o prietenie care a durat o viață întreagă, cu o dăruire totală din partea amândurora.

Au decis să se mute la Timișoara, unde Lenke, cu capitalul primit de la părinți, a deschis un atelier foto, căruia i-a dat numele bărbatului ei decedat, Pittoni. La început, Rozalia a lucrat ca angajată.

La deschiderea din 16 august 1916, a fost invitată la crème de la crème din oraș. Printre cei prezenți erau doi buni prieteni, faimosul avocat dr. Otto Roth, prieten din copilărie al lui Lenke, și dr. Kálmán Jacobi, bărbați tineri, personalități cunoscute de tot orașul și jur. Jacobi va juca și el un rol important în evenimentele de la răscrucea anilor 1918/1919, alături de Roth.

Doi ani mai târziu, Rózsi și Otto au semnat contractul de căsnicie, Lenke și Kálmán, un an după.

Perechea Roth a fost doborâtă de o cumplită lovitură a soartei: băiețelul lor de trei ani moare de pneumonie. Rózsi cade într-o depresie gravă și își revine cu greu. În aceeași perioadă, inițiativa lui Otto Roth de a înființa Republica Bănățeană eșuează, el este acuzat, arestat și deținut în închisori din Budapesta și Timișoara timp de câteva luni, până prietenul lui din copilărie dr. Petru Groza intervine și este eliberat cu condiția să se țină departe de viața politică. Este evident că devotamentul lui Otto Roth pentru oamenii nevoiași și pentru colectivitate s-a îngemănat cu generozitatea și rectitudinea soției sale.

Soții Roth au trei fii, Rudolf, Roland și René, toți cu prenume cu inițiala R, tradiție care s-a păstrat și în următoarea generație. Rozalia nu se lasă de fotografiat, munca ei devenind o adevărată pasiune. René o evocă pe mama lui: „Mama a fost de o frumusețe excepțională și o personalitate foarte puternică. A fost o feministă fără conotație negativă, pentru ea fiind firesc că femeile sunt egale cu bărbații și au drepturi egale. Tatăl meu ar fi vrut ca ea să fie casnică și

să fie amfitrioana casei. Dar mama voia să conducă afacerea și cariera ei. Când Lenke s-a măritat cu Kalman Jacobi în 1919, mama a rămas singura proprietară a studioului de fotografie...”

Primul sediu al atelierului a fost în Palatul Széchényi, Piața Victoriei, ultima clădire de pe Corso spre Catedrală. În anul 1925 s-a mutat în Elisabetin, în Palatul Marschall, Bulevardul 16 Decembrie, colț cu Splaiul Tudor Vladimirescu. În 1936, atelierul s-a mutat pe strada Piatra Craiului, în clădirea vecină cu fostul „Hotel Carlton”.

Atelierul Pittoni devenise una din cele mai căutate adrese din oraș, primind comenzi pentru fotografii de nuntă și alte evenimente, pentru portrete, pentru tablouri de bacalaureat și fotografii de stradă. Este primul studio în Timișoara care trimite un reporter să întâmpine oameni pe stradă și să le propună să facă instantanee. Cele câteva imagini de acest fel care au supraviețuit se pot interpreta acum ca documente de epocă.

Otto Roth, Nicolae Brînzeu, Annie Hammer

Atelierului condus de Rozalia îi datorăm portrete ale unor personalități din epocă, cum au fost Otto Roth și Kálmán Jakobi, amintiți mai sus, canonicul greco-catolic Nicolae Brînzeu, ale cărui memorii sunt un tablou al vremii, Pius Brînzeu, chirurg, profesor, academician, Annie Hammer, chimistă, căreia îi datorăm harta întreprinderilor și proprietăților evreiești din cartierul Fabric în anii 1930.

În reviste de teatru apar adesea imagini realizate în atelierul Pittoni. Am găsit în *Szinházi Élet* (Viața teatrală) din 1934, portretul lui Alice Totis, fiica lui Rezső Totis, directorul fabricii Industria Lânii ILSA, consul al Regatului Belgiei în Timișoara. E amuzant să ne putem imagina mai bine cum arăta această femeie care avea faima de a fi implicată în situații mondene care făceau tapaj.

Fotografiile de copii parcă sunt mărturii pentru afecțiunea Rozaliei pentru copii. Cu tot procesul lung și plicticos de luat vederi, se vede în zâmbetul natural al copiilor că s-au simțit în largul lor în studio. Ne-au rămas fotografiile din albumele unor familii timișorene, ca, de exemplu, Brînzeu, Pogány, László, Weiss, Schwartz.

Studioul obține titlul de „Furnizor al Casei Regale a României” – blazonul regalității apare pe unele imagini – ceea ce însemna că, de fiecare dată când regele venea în vizită sau mergea la vânătoare, un reporter din partea studioului avea sarcina să immortalizeze evenimentul.

Rozalia Roth a știut nu numai să monteze o afacere, dar și să creeze un stil, stilul Pittoni, inconfundabil. Oamenii în portretele ei sunt „frumoși”, nu în sensul că ar corespunde unui standard de frumusețe, ci prin harul lăuntric pe care fotografa a știut să-l facă vizibil. În priviri și mimică e dulceață, blândețe, dragoste, umanitate, inteligență, în postură, spontaneitate și naturalețe.

Din arhivele familiei Roth avem o serie de fotografii cu Rozalia în diverse ipostaze, mereu splendidă, cu o aură de nobilitate și puritate sufletească. Cu firescul unei femei care știe că este frumoasă, se pune în scenă, în poziții studiate, învăluită în faldurile veșmintelor somptuoase, ca

o zeiță sau o eroină din teatrul grec, senzuală și pură totodată, caldă și naturală, totodată cu un glamour de mare vedetă. Nu este diafană sau fragilă, ci vitală, cu surâsul larg, respirând plinătatea vieții, bucuria de a trăi. E caldă, senzuală și afectuoasă.

Atelierul a continuat să funcționeze câțiva ani după război, dar a devenit în curând clar că regimul comunist era coercitiv și opriment și familia trebuia să facă tot posibilul să emigreze. După decesul lui Otto în 1956, familia a făcut demersurile necesare pentru a emigra în Israel. De abia în 1960, Rozalia cu sora ei, Margit, și cu fiul ei, René, medic și biolog, au reușit să primească autorizația de plecare. Ajunsă în Israel, Rozalia a declarat că pe vapor a fost prima oară în viață că s-a odihnit cum trebuie, pentru că în acele câteva zile, nu putea să facă nimic și nu avea nicio răspundere. Trăirea ei e la baza bancului despre imigranți: „Întrebat unde s-a simțit mai bine, în țara de baștină sau în noua patrie, un imigrant a răspuns: Pe vapor”. Un banc genial care rezumă experiența emigrației.

În Israel, Rozalia a continuat cu verva și energia dintotdeauna, făcând turul atelierelor foto în căutare de lucru. Într-un laborator din Tel Aviv a făcut cunoștință cu Hanna, o fată tânără sabra, adică născută în Israel, cu părinți care s-au refugiat la timp din Germania. A hotărât în sinea ei că Hanna este fata potrivită pentru fiul ei și, zis și făcut, a făcut tot posibilul să se întâlnească. „Din întâmplare”, desigur. Astfel a realizat una din capodoperele ei, căsnicia fericită a celor doi. René în amintiri, Hanna la telefon au redat aceeași versiune a celor întâmplare, cu admirație și recunoștință. După nuntă, au stat împreună, Rozalia, Margit, Hanna și René, într-un apartament de două camere, timp de un an, fără nicio disensiune. Femeile au dezvoltat împreună pelicule fotografice, René și-a terminat doctoratul.

Rozaliei i-a fost dat încă să deschidă un atelier foto, numit desigur Pittoni, în apartamentul ei din Ierusalim, înainte de a muri de cancer în 1964. Până în ultima clipă și-a păstrat demnitatea. René și Hanna cu băiețelul lor Ramon au venit din Canada imediat ce au auzit ca boala s-a declarat. I-a așteptat așezată drept în pat, cu un pic de fard pe obraji și ruj pe buze. Cu toate că își vedea nepoțelul pentru prima dată, a cerut să fie dus afară din spital, pentru că a considerat că nu e bine pentru un copil să fie într-un asemenea mediu.

În 23 aprilie 1964, o zi după ce a murit, a fost înmormântată în cimitirul Har HaMenuhot (Muntele celor care se odihnesc) care se întinde pe o colină în Ierusalim.

Mă întreb ce este mai fascinant, povestea vieții acestei femei sau opera ei?

Viața ei se împletește cu viețile altora, eroine și eroi, cu povești despre bunătate și dragoste, devotament și jertfă. Mama ei, Gizella, „un suflet bun și pur”. Margit, sora ei, care renunță la școală și la o relație, pentru a-și îngriji mama. Otto, soțul Rozaliei, socialist în cel mai bun sens al cuvântului, cu inima mare pentru cei slabi, neajutorați, așa cum a fost și prietenul lui, Kalman Jakobi. Putem aminti în aceeași serie, nurorile ei, Rodica și Hanna, profund recunoscătoare pentru bunătatea și noblețea Rozaliei, dovedind și ele bunătate și noblețe, fiind în stare să o admire și să o iubească.

I-am povestit Rodicăi, nora ei, că mi-ar plăcea să pregătesc o evocare, o cârtică sau un album despre soacra ei. Prompt, mi-a sugerat o dedicație: „Pentru Rozalia, o personalitate cu un caracter ferm, de o decență, diplomație și prezență intelectuală deosebite”.

Cu cuvintele Hannei, Rozalia era foarte bună, foarte deșteaptă, niciodată nu a spus o vorbă rea despre cineva. Era minunată. Nu s-a plâns niciodată, era puternică și solidă ca o stâncă. Înainte de acest eveniment, Hanna mi-a scris: „Mulțumesc pentru ce faci ca soacra mea iubită să rămână ‘vie’”.

Aș vrea mult să răspund așteptărilor ei, pentru că Rózsi mi-a devenit foarte dragă.